

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΟΙ ΝΕΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥΣ

ΑΝΝΑΣ ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ

Τά τελευταία χρόνια μέ σπουδαστές τῆς Σχολῆς Κοινωνικῆς Ἐργασίας καί πέρσι μέ σπουδαστές δυό ἐξάμηνων τοῦ ἴδιου τμήματος τῆς Σχολῆς Ὑγείας καί Πρόνοιας τοῦ Τ.Ε.Ι. Ἀθήνας ἐρευνῶ δυό θέματα: τοὺς μηχανισμοὺς πού ἐπηρεάζουν τοὺς νέους ἀνθρώπους στήν ἐπιλογή τοῦ ἐπαγγέλματος (ἀνατροφή, γονεῖς, φίλοι, προσωπικά προσόντα, τάσεις) καί τά προβλήματα τῶν σημερινῶν νέων, ὅπως οἱ ἴδιοι τά ἱεραρχοῦν. Πρόκειται γιά ἐρευνα πού δέν ὀλοκληρώθηκε ἀκόμη καί τῆς ὁποίας ὁ στόχος εἶναι διπλός: νά ἐπιτευχθεῖ ἀπό τήν πλευρά τῶν νέων ἡ συνειδητοποίηση τῶν βασικῶν τους προβλημάτων· νά ἀνοιχθεῖ ὁ δρόμος γιά τίς ἀπαντήσεις μέ τήν πνευματική ἐγρήγορηση πού συνιστᾷ ἡ διαθεσιμότητα, ἡ ἀ-πορία, ἡ ἐρώτηση· τέλος, νά ἀναζητηθοῦν οἱ τρόποι εὐαισθητοποίησης τῶν φορέων πού εἶναι ἀρμόδιοι γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων: πολιτεία, ἐκπαιδευτικά ἰδρύματα, οἰκογένεια κλπ.

Μέ τίς ἀπαντήσεις, πού μοῦ δόθηκαν σέ ἐξεταστική περίοδο τῆς περασμένης χρονιάς, ἔκανα πράξη τό μάθημα τῆς Φιλοσοφίας, ὅπως πρέπει νά γίνεται, ὡς μέθοδος δηλαδή ἐπικοινωνίας μέ τοὺς νέους. Γιατί, ὅπως κι ἄλλοῦ ὑποστήριξα¹, δέν πιστεύω ὅτι ὑπάρχει σήμερα κρίση τῆς φιλοσοφίας, ἀλλά κρίση φιλοσόφων, κρίση ἐπικοινωνίας: ἀπόδειξη τό γεγονός, ὅτι οἱ σπουδαστές, πού ξεκινοῦσαν δύσπιστα ἀπέναντι στό μάθημα, γρήγορα ἀναλάμβαναν νά μετέχουν δραστήρια σ' αὐτό, ὅταν διαπίστωναν ὅτι καλοῦνται νά ρωτοῦν καί νά κρίνουν μέ ὀρθολογικό ἔλεγχο καί ὑπευθυνότητα, κάνοντας ἔτσι τήν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἐργαστήρι τῆς φιλοσοφίας, διάλογο πάνω στά σύγχρονα προβλήματα καί εἰδικότερα στά προβλήματα πού τοὺς ἀφοροῦν.

Στό θέμα πού παρουσιάζω συνεργάστηκαν νέοι καί νέες ἀπό 18 ὡς 22 περίπου χρόνων καί ἀπό διαφορετικά μέρη τῆς Ἑλλάδας. Οἱ ἀπαντήσεις τους θά ἦταν δυνατό νά ταξινομηθοῦν μέ ποικίλους τρόπους. Στήν οὐσία, ἐπειδή καί οἱ ἴδιοι οἱ νέοι δέν κάνουν ταξινομήσεις τεχνικές, μόνο ἡ ἱεράρχηση τῶν προβλημάτων ἔχει σημασία. Κι ἐδῶ μέ μεγάλη ἱκανοποίηση σημειῶνω πῶς τό πρῶτο συμπέρασμα πού παίρνω ἀπό τίς ἀπαντήσεις τῶν νέων δικαιώνει τό χαρακτηρισμό πού τοὺς ἔδωσε ὁ Ἀριστοτέλης:² «Ὅτι ἔχουν ψυχή, γιά τά μεγάλα» (εἶναι «μεγαλόψυχοι»), γιατί, λέει ὁ Σταγίριτης, «ἡ ζωὴ δέν τοὺς συρρίκνωσε ἀκόμη». Γιατί, διευκρινίζω, ἔχουν τήν ἱκανότητα νά προτάσσουν στά εἰδικά προβλήματα τῆς ἡλικίας τους γενικά προβλή-

ματα κάθε ηλικίας, όπως: τόν κίνδυνο πυρηνικής καταστροφής, υπαρξιακά προβλήματα (τί είμαι κ.ά.), προβλήματα θρησκευτικής πίστης. Το γενικό πρόβλημα ενός ένδεχόμενου όλέθρου, όπως πολλά από τα ειδικά προβλήματα που καταγράφονται από τους νέους, εντάσσεται στο κύριο εκείνο γνώρισμα που γλαφυρά αποδίδει η φράση του Χαλίλ Γκιμπριάν: «ή ψυχή των νέων κατοικεί στο αύριο».

Άλλο θετικό στοιχείο είναι ότι οι νέοι γνωρίζουν τη σχέση των προβλημάτων με ό,τι χαρακτηρίζει την εποχή μας, εποχή της τεχνικής, του πλουραλισμού των ιδεών και της αμφισβήτησης: «ή εποχή μας, άπεραντο φυτώριο προβλημάτων, ή νεολαία ό κύριος αποδέκτης και καταναλωτής της», γράφει μιά νέα.

Στοιχείο πνευματικής υγείας, που άνιχνεύεται στις άπαντήσεις των νέων για τα προβλήματά τους, είναι και ότι άναζητούνται τά αίτια της γένεσης ή της συντήρησης των προβλημάτων. Σέ άρκετές περιπτώσεις ή καταγραφή των αιτίων άποδειχνει ένα διαλεκτικό τρόπο σκέψης. Δίπλα στο γνωστό «καθρέφτης σου είμαι κοινωνία και σου μοιάζω», άνευρίσκονται όρθές ψυχολογικές παρατηρήσεις όπως: «ή εποχή μας χαρακτηρίζεται από την τάση μεταβολής των προσώπων σε νούμερα», από την τάση «άνωνυμοποίησης και μαζοποίησης», «κλείσιμου στή μοναξιά των στατιστικών άριθμών», από «άδυναμία άυτοσυγκέντρωσης των νέων και άυτοεγκατάλειψη σε άλλοτριολικές δυνάμεις με άποτέλεσμα τόν άφανισμό της ιδιαιτερότητας του προσώπου».

Οί νέοι βέβαια δέν θά συμφωνούσαν εύκολα με τη διαπίστωση κάποιων ώριμων, ότι «φύσιν πονηράν μεταβαλεΐν ού ράδιον», όμως καταφέρνουν νά δείξουν τη σχέση ηλικίας ή χαρακτήρα και προβλημάτων, ενδιαφερόντων και προβλημάτων. Νεότητα όρίζεται ή φάση ή ή περίοδος από τη στιγμή της άπομάκρυνσης κατά κάποιο τρόπο από τό οικογενειακό περιβάλλον, όποτε «τά κριτήρια για την κοινωνική καταξίωση είναι λιγότερο ύποκειμενικά και δέν λειτουργεί πιά τό στοιχείο της άποδοχής που συνήθως ύπάρχει στο οικογενειακό περιβάλλον. Για τούτο και ή αύξηση του συντελεστή άνασφάλειας σε νεαρά άτομα και ή άρχή του άγώνα για την άπόκτηση της ταυτότητας».

Έτσι πάλι οί νέοι που ρωτήθηκαν καταγράφουν ως κύριο πρόβλημά τους τό πρόβλημα της παιδείας, προαισθανόμενοι, κι άς μή τό ξέρουν, αυτό που λέει, άνάμεσα σε άλλα, ό Πλάτων στους Νόμους (747b) για την έπιστήμη των άριθμών: «τόν νυστάζοντα και άμαθῆ φύσει έγείρει και εύμαθῆ και μνήμονα και άγχίνουν άπεργάζεται». Και τη θέλουν την παιδεία, όπως θά την ήθελε ό Πλάτων: «καλά τά παιδεύματα και προσήκοντα», άλλιώς «τήν καλουμένην πανουργίαν αντί σοφίας» (747c).

Συγκεκριμένα οί νέοι που άναφέρθηκαν στο θέμα της σημερινής παιδείας επικρίνουν τόν τρόπο παροχής της μόρφωσης, έπισημαίνουν την ύποβάθμιση της παιδείας σε άντιδιαστολή προς τη σημερινή ανάπτυξη της νοημοσύνης των νέων άνθρώπων· ζητούν δημιουργικά μαθήματα για την προετοιμασία υπεύθυνης άσκησης του έπαγγέλματος· θεωρούν μή δίκαιο τό σύστημα εισαγωγής στα Πανεπιστήμια· άπαριθμοϋν τίς έλλείψεις: βιβλίων, φοιτητικών έστιατορίων, μόνιμων Καθηγητών κλπ. Στην έλεύθερη εκπαίδευση και στή χρησιμοποίηση του έλεύθερου χρόνου άνήκει τό πρόβλημα που συχνά άναφέρουν οί νέοι και του όποιου ή θεραπεία πρέπει επίσης νά προέλθει από την πολιτεία: πρόκειται για την έλλειψη σωστών κέν-

τρων δημιουργικότητας και ψυχαγωγίας (καλλιτεχνικῶν, ἀθλητικῶν). Τά παιδιά τῆς ἐπαρχίας ἐπιμένουν στό πρόβλημα τῆς ἔλλειψης θεατρικῆς παιδείας. Ὅλα ὑπογραμμίζουν τή γενικότερη πνευματική κρίση (περιοδικά καί ταινίες πού ἠρωοποιοῦν τή βία καί τή βαρβαρότητα, συστηματική προβολή ξένων πρότυπων ζωῆς πού κάθε ἄλλο παρά ἀναβαθμίζουν τό ἑλληνικό ἐπίπεδο κλπ.).

Ὅλοι οἱ νέοι ἐπισημαίνουν τό πρόβλημα τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ, ζητοῦν σωστή κατεύθυνση μέσα στούς ἐκπαιδευτικούς χώρους καί παράλληλα συνδέουν τό θέμα τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀποκατάστασης μέ τό γενικό κοινωνικό θέμα τῆς ἐργασίας. Ἡ ἔκφραση «πτυχία χωρίς ἀντίκρουσμα» ἀπαντᾷ σ' ὄλα σχεδόν τά κείμενα τῶν νέων. Ἐδῶ οἱ νέοι κατονομάζουν ὡς σοβαρό τους πρόβλημα τό πρόβλημα τῆς ἀνεργίας ἢ ἀναφέρονται στήν παραλλαγή της τῆς ὑποαπασχόλησης. Θεωροῦν τήν ἀνεργία φαινόμενο τῆς κοινωνίας τῆς ὑπερκατανάλωσης ἢ ἐπιχειροῦν νά δείξουν τήν εὐθύνη τοῦ κράτους πού δέν προβλέπει σωστό καταμερισμό τῆς ἐργασίας ἀνάλογα μέ τήν εἰδική ἐκπαίδευση. Ἀντιλαμβάνονται δηλαδή τή διαλεκτική σχέση τῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς μας: ἡ ἀνεργία εἶναι ἀποτέλεσμα κακῆς κατανοήσεως τῆς τεχνικῆς προόδου καί λανθασμένων οἰκονομικῶν χειρισμῶν, γι' αὐτό καί οἱ ἴδιοι οἱ νέοι προτείνουν ἐφαρμογή προγραμμάτων ἀνάπτυξης· καί εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀνεργία γενεσιουργός αἰτία ἄλλων προβλημάτων: πρόκλησης ἀγχους, ἀνασφάλειας — δύο κυρίαρχων ὄρων τῆς ἐποχῆς μας — ἀκόμη καί τῆς ἐγκληματικότητας.

Ἡ ἐγκληματικότητα βέβαια ἔχει γιά τούς νέους αἰτία καί τή ζωή στίς μεγαλουπόλεις, ἀλλά, παράλληλα, ὅπως καί ἡ ἄλλη μάστιγα τῆς ἐποχῆς, τά ναρκωτικά, δέν εἶναι ἄσχετη ἀπό τά ψυχολογικά προβλήματα πού προσιδιάζουν σέ ἀνώριμα ἄτομα, ἄτομα μέ ἐλλιπῆ προσωπικότητα: τά ἄτομα πού παρουσιάζουν δυσκολίες ἔνταξης στήν κοινωνία, προβλήματα κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, ὅπως ἐπιθετικότητα, δέν τροφοδοτήθηκαν μέ ἰδανικά, κυρίως ἀπό τό οἰκογενειακό τους περιβάλλον, ἢ διαψεύστηκαν στήν προσπάθειά τους ν' ἀναγνωρισθοῦν καί ν' ἀγαπηθοῦν. «Τά μακριά ἢ ξυρισμένα μαλλιά», γράφει κάποιος σπουδαστής, «ἡ μοντέρνα ἐκκωφαντική μουσική καί τό ἀδιάφορο ἢ προκλητικό ὕφος τῶν νέων κάνουν τούς γονεῖς ν' ἀναστατώνονται. Γιά τό νέο ὁμως αὐτά ἐκφράζουν μίαν ἐκκλήση: Θέλει ν' ἀσχοληθοῦν μαζί τους. Ζητᾷ ἀπό τούς μεγαλύτερους νά τόν ἀντιμετωπίσουν στά σοβαρά». Κι ἄλλοῦ: «Ἀρνούμενος ὁ νέος τήν καθιερωμένη τάξη, περνᾷ στό περιθώριο τῆς κοινωνίας. Πιστεύει ἔτσι ὅτι προστατεύεται ἀπό καταπιέσεις τῆς ζωῆς πού τοῦ ἐπιβάλλουν παρά τή θέλησή του».

Εἶναι φανερό ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ νέοι προσπαθοῦν ἐπίσης νά πετύχουν μιά διόρθωση ἡθῶν· σ' αὐτή τους τήν προσπάθεια βλέπουν μέ στοργή ἀκόμη καί ὀρισμένα περιθωριακά ἄτομα, γιατί στή στοργή ἀναγνωρίζουν τό προληπτικό φάρμακο πολλῶν παθῶν. Ἐδῶ ἔχουν δίκιο, ὅσο ὁ μηχανοποιημένος ρυθμός τῆς σύγχρονης ζωῆς, ἡ ὑποκρισία, ἡ ἀδιαφορία, ἡ κερδοσκοπία, ἐξορίζουν —ἐπιζήμια γιά τήν ποιότητα τῆς ζωῆς— τή στοργή ἀπό τίς ἀνθρώπινες σχέσεις. Ἐχουν δίκιο, ἐν μέρει, κι ὅταν συν αριθμοῦν στά προβλήματα τους καί τό πρόβλημα τῆς μοναξιᾶς. Ἀρκετοί ἀπό τούς νέους συνδέουν τό πρόβλημα αὐτό μέ τίς μεγαλουπόλεις. Ἄλλοι, ὠριμότεροι, τό συνδέουν μέ τήν ἐφηβεία καί μιλοῦν γιά περίοδο κατά τήν ὁποία οἱ νέοι περνοῦν μεγάλα διαστήματα ἐσωστρέφειας, πράγμα βέβαια πού δέν εἶναι καινούργιο. Τό

νέο, για τους ίδιους, είναι ή έντυπωσιακά μικρή ικανότητα σύνδεσης, ουσιαστικής επικοινωνίας πολλών νέων που αρκούνται σε χαλαρές σχέσεις.

Συναφές πρόβλημα, κι αυτό όχι νέο, είναι αυτό που ονομάζεται «χάσμα τών γενεών». Κι εδώ οί απαντήσεις διαφέρουν και είναι αποκαλυπτικές του βαθμού τής ωριμότητας τών νέων. Πολλοί τό πρόβλημα τής σχέσης μέ τήν οικογένεια τό βλέπουν μονόπλευρα: έτσι μιλοῦν για αίσθημα άδικίας που δοκιμάζουν στή σχέση μέ τούς γονεῖς στήν προσπάθεια διαμόρφωσης ίδιων απόψεων και αποκαλύπτουν μιά διπλή άπαίτηση όχι βέβαια ίσοζυγισμένη, άπαίτηση θαλπωρής και συνάμα άυτονομίας, έντονη βίωση άποστροφής τών περιορισμών που τούς επιβάλλονται, δείχνοντας κιόλας μιάν εὐάλωτη άυτοπεποίθηση». «Ο νέος», γράφει ένα κορίτσι, «θέλει νά είναι άυτόνομο άτομο και νά κρίνει τή ζωή μέ τά δικά του πιστεύω· όχι νά γίνεται τό ρομπότ που θά κινείται ανάλογα μέ τίς διαταγές του κατασκευαστή του».

Οί νέοι, που κατηγοροῦν γενικά τούς ώριμους για έλλειψη κατανόησης και έμπιστοσύνης, αρνοῦνται νά δοῦν τήν άλλη όψη του προβλήματος. Οί ίδιοι, πάντως μιλοῦν για τά παιδιά που διψοῦν για έμπειρίες και που δέν έννοοῦν νά καταλάβουν πώς ή φωτιά καίει, αν δέν τήν άγγίξουν μέ τά ίδια τους τά χέρια, πώς τό κρασί μεθάει επικίνδυνα και ή συγκλονιστική ανακάλυψη τής ήδονής από τά ναρκωτικά μπορεί νά γίνει όλέθρια έπιδημία. Τήν άνωριμότητα παρόμοιας προβληματικής συμπεριφοράς τή διαβλέπουν αρκετοί νέοι, οί όποιοι μάλιστα επιχειροῦν νά τήν εξηγήσουν ως άναζήτηση γοήτρου, προσπάθεια μείωσης τής νεανικής ψυχικής έντασης κλπ. Βλέπουν δηλαδή τό πρόβλημα τής σχέσης μέ τήν οικογένεια, όπως τό έρμηνεύουν και κάποιοι μεγάλοι στήν ήλικία, που υποστηρίζουν ότι τά παιδιά αποκλίνουν θεληματικά από τούς γονεῖς, για νά μή μείνουν στή σκιά τους, για νά μπορέσουν νά γράψουν τή δική τους ιστορία. Αυτό βέβαια για τήν απόκλιση εκείνη που είναι ταυτόσημη μέ τή διαφοροποίηση.

Τό πρόβλημα όμως που οί νέοι καταγράφουν ως χάσμα τών γενεών έχει και τήν αντίστροφη όψη του. Κι αυτήν δέν περιμένουμε νά τή δοῦν οί νέοι, όσο κι αν αρκετοί απ' αὐτούς διαθέτουν κάποια ώριμότητα. Τήν όψη αυτή συνηθίζω νά τή δίνω στους σπουδαστές μέ τά λόγια ενός γονιοῦ, για νά σκηνοθετήσω τό διάλογο τών δυό γενεών, πάνω σε ένα πρόβλημα που πιστεύω ότι θά υπάρχει όσο υπάρχουν άνθρωποι: ή γενιά μέ τό «πάθει μάθος» της και ή γενιά τών νέων μέ τήν άστάθεια του χαρακτήρα και τήν έλλειψη πείρας:

«Λές έμεῖς και σεῖς, σαν νά πρόκειται για δυό κόσμους ριζικά διαφορετικούς, ανάμεσα στους όποιους δέν είναι πιθανό νά υπάρχει συνέχεια και βαθύτερη συννενόηση ή σύμπτωση... Καμμιά φορά, κουβεντιάζοντας μαζί σου, αισθάνομαι πώς ή άποψη μου λογίζεται στραβή μόνο και μόνο επειδή προέρχεται από μένα, και πώς αν είχα πει τό αντίθετο, πάλι άδικο θά είχα... Δέν έχω κάμει συστηματικές σπουδές ψυχολογίας ή ανθρωπολογίας. Τό μόνο που κατέχω... είναι πώς ή σκιά μου σκεπάζει τή νεανική σου ύπαρξη και τή στενοχωρεῖ... Ἄκόμη και αν μποροῦσα νά είμαι ό τελειότερος τών ανθρώπων δέν άμφιβάλλω ότι ή παρουσία μου στή ζωή σου, ανακατεμένη μέ πολλή άγάπη... θά σε στενοχωροῦσε... Περνάς μιά σιωπηλή κρίση, μιά δύσκολη καμπή και μαζί σου τήν περνῶ κι έγώ».

Μέ τό θέμα τών σχέσεων στο οικογενειακό περιβάλλον όρισμένοι νέοι συνδέουν αυτό που ονομάζουν «προβλήματα στις έρωτικές σχέσεις». Μερικά κορίτσια θεω-

ροῦν ὅτι οἱ ἰδέες τῆς οἰκογένειας δυσχεραίνουν τίς ἐρωτικές σχέσεις· αὐτό πάντως δέν λέγεται μέ τόση βαρύτητα ὅση ἡ παρατήρηση πού ἀφορᾷ αὐτές τίς ἴδιες τίς σχέσεις: ἀπό παρεξήγηση, οἱ πρῶτες αὐτές σχέσεις ταυτίζονται μέ τήν ἀγάπη. Ἡ παρατήρηση θάξιζε νά ἐξεταστεῖ ἰδιαίτερα, σέ συνδυασμό μέ τό θέμα τῆς μοναξιᾶς πού προανάφερα.

Κλείνοντας τήν πρόδρομη αὐτή ἀνακοίνωση περιορίζομαι σέ σύντομες παρατηρήσεις. Ἀπό τά κείμενα τῶν νέων ἐπαληθεύεται ἡ ἀριστοτελική χαρακτηρισολογία τῆς νεότητας στή Ρητορική (12 1389a 2 κ.μ.). Ἀποσπῶ ὀρισμένες μόνο φράσεις: «Οἱ νέοι γνώρισμά τους ἔχουν τό ὅτι εἶναι γεμάτοι ἐπιθυμίες καί εἶναι ἱκανοί νά κάνουν ὅσα ἐπιθυμοῦν... Ὅταν ἐνεργοῦν, προτιμοῦν τό καλό ἀπό τό χρήσιμο, ζοῦν ἐνστικτώδιστα μᾶλλον παρά μέ ὑπολογισμούς, γιατί ὁ ὑπολογισμός ἔχει νά κάνει μέ τό συμφέρον... Καί εἶναι «φιλότιμοι» καί «φιλέταιροι», γιατί ἀγαποῦν τήν κοινή ζωή... Τά λάθη τους τά φτάνουν ὡς τά ἄκρα... Ἀλλά εἶναι καί ἐλεητικοί, γιατί ὄλους τοὺς νομίζουν τίμιους στόν κόσμο...». Τό κείμενο αὐτό, πού ἀξίζει νά τό μελετήσουν ὀλόκληρο νέοι καί ὄριμοι, σημαίνει ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ νέοι ζητοῦν καί σεβασμό καί φροντίδα ἀπό τοὺς μεγαλύτερους: σεβασμό γι' αὐτό πού εἶναι ὡς νέοι, φροντίδα γι' αὐτό πού πρέπει νά εἶναι ὡς νέοι ἄνθρωποι.

Καί ἡ δεύτερη παρατήρηση: τά μεγάλα προβλήματα, ἡ ἔλλειψη ἰδανικῶν στή σύγχρονη ζωή, ὁ ὑποσιτισμός τοῦ πνεύματος, τό σύνδρομο τῆς μοναξιᾶς, ὁ καταμερισμός τῆς ἐργασίας, ἡ ἐγκατάλειψη σέ ἀποξενωτικές δυνάμεις, εἶναι προβλήματα ὄλων τῶν σκεπτόμενων ἀνθρώπων ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ἡλικία καί τό φύλο τους. Ἡ δική μας εὐθύνη ἀπέναντι στοὺς νέους εἶναι μεγαλύτερη, ὅταν, μέ ὀποιοδήποτε τρόπο, ἀκόμη καί μέ τά «ἡχηρά παρόμοια» πού μένουν μόνο λόγια καί δέν γίνονται πράξη, τά συντηροῦμε.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Τό κείμενο αὐτό ἀνακοινώθηκε στό Α' Πανελλήνιο Συνέδριο τῆς Σοροπτιμιστικῆς Ἑνώσεως Ἑλλάδας, πού ἐγίνε στό Ἐμπορικό καί Βιομηχανικό Ἐπιμελητήριο (20-22 Σεπτέμβρη 1985) μέ θέμα «Ἀνήλικος καί ἀνθρώπινα δικαιώματα. Ἐφηβική καί μετεφηβική ἡλικία», μέ τήν εὐκαιρία τοῦ Διεθνοῦς Ἑτους Νεότητας.

1. Βλ. τήν ἀνακοίνωση «Κρίση τῆς Φιλοσοφίας-κρίση Φιλοσόφων» *Ἡ Φιλοσοφία σήμερα*, Ἀθήνα 1985 77-89. (Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου τῆς ΕΦΕ).

2. Ρητορική Β 12 1389a 31.

ΔΡ ANNA ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ
ΤΟΥ ΚΕΕΦΑΑ
ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ ΤΗΣ ΕΦΕ